

Köpeczi Béla: Műveltség és minőség

Ritka manapság az olyan tudós, aki a maga kutatási területéről, a maga tudományágából s ennek sajátos közlésmódjából és írásmodorából úgy tud a szélesebb közönség körében is érdeklődést keltő és figyelmet ébrentartó előadásmód területére lépni, hogy közben megőrizi érvelő erejét, gondolati súlyát, logikai világosságát, tárgyköri összetettségét. Köpeczi Bélának alighanem azért sikerült ez most megjelent tanulmánykötetében is, mert rendkívül sokrétű, különböző korszakokra és ágazatokra kiterjedő munkásságának, amelyet eddig kifejtett, tanulságai és tapasztalatai eligazító, ellenőrző, itéletalkotó biztonságot kölcsönöznek neki, amikor a műveltség és a művelődés általános vonatkozású mai kérdéseire nyúl. Az a nagyarányú föltáró és rendszerező tevékenysége, amely a Rákóczi-kor bemutatásában, a 18. századi magyar kultúra megvilágításában s a mai irodalomtudomány és művészet problémáinak — például az egzisztencializmusnak vagy az újpozitívizmusnak — marxista értelmezésében és értékelésében öltött testet, mindig történeti és kultúrák közti összehasonlító tudósi magatartáson és módszeren nyugodott. Márpedig csak az összehasonlítás, méghozzá az az összehasonlítás, amely a történetpszichológia, a történetpszichológia tényeit, adatait, jelenségeit biztos filozófiai alapozású értékcélok jegyében hasznosítja, tudja az egyes részjelenségeket az egész távlatába állítani, az egész szinten művelődési elképzelések gyakorlati tendenciáira átváltani.

A szerző négy ciklusba osztja e kötete tanulmányait, cikkeit; *A tudatról, A kultúráról, Az életmódról, Az értelmiségről*: így hangzik a négy cikluscím. Mindegyik dolgozat elméleti kérdést is igyekszik tisztázni, gyakorlati eljárást is kísérel felvázolni. Ez Köpeczi egész munkásságának is egyik jellemzője, de különö-

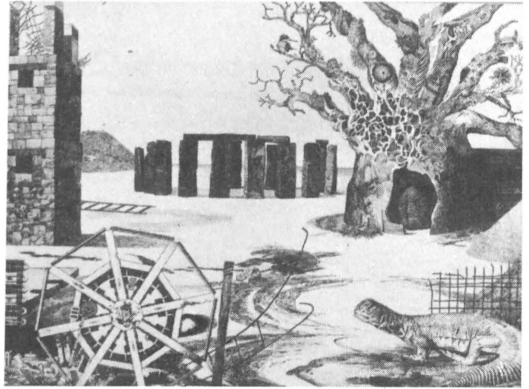
sen az a mai művelődést illető eszmélkedéseinek. E cikkek némelyike beszédként, bevezetésként vagy záró összefoglalásként hangzott el; a szerzőjük azonban sohasem elégszik meg azzal, amit az előszó elbír; a könyvbe kerülő változatban mindig árnyal, pontosít, kiegészít. Különösen jellemző tudósi, erősen figyelő alkotárára, hogy ezekben a kiegészítésekben nem egyszerűen stilisztikai változtatásokat eszközöl, hanem — már-már túlzó körültekintéssel — beiktatja mindazt, ami tárgyával kapcsolatban már előbb elhangzott, de az élőbeszéd műfaja nem engedte meg fölvételét; illetőleg azt, ami tanulmánya keletkezése után látott napvilágot. Ha másutt nem, jegyzetben, bibliográfiákban utal rá.

S ez rögtön mutatja, hogy könyvtárosoknak, a művelődésügyben tevékenykedőknek, tanároknak miért oly hasznos és fontos kötete. S ilyen szempontból nemcsak eszköznek, de mintának is vehető: miként lehet a leglényesebb elméleti alapozást kellő arányban úgy megadni, hogy a konkrét javaslatok megfelelő módon legyenek elvileg alátámasztva; vagy fordítva: miként lehet konkrét jelenségeket úgy csoportosítani és megszünni, hogy világos logikával következzenek belőlük a szükséges elvi megfontolások.

A közművelődés könyvtárak által segített mezőnyének emberei alighanem az első két ciklust forgathatják a legnagyobb haszonnal. Különösen azokat a tanulmányokat, amelyek „a mindennapi tudat”-ról s annak fontos összetevőiről, „a hiedelmek”-ről és „a tudati sztereotípiák”-ról szólnak, kivált „a nemzeti sztereotípiák”-ról. Az első ciklus utolsó tanulmánya e tekintetben is, a szerző egész tudósi magatartása tekintetében is oly példaszerűen jellemző, hogy érdemes néhány vonással föl-idézni.

Előbb a tudat lehetséges változatai, fajtái között próbálja eligazítani az olvasót. Majd a tudományos és a mindennapi tudatot előtérbe állítva, megkülönböztető jegyeiket vázolja föl. Mégpedig úgy, hogy néhány jellegzetes és egymásnak többnyire ellentmondó nézetet sorakoztat föl. Utána kommentálja őket, megállapítja közös és ellentétes vonásaikat. Majd a maga elgondolását fogalmazza meg a mindennapi tudatról. Arról a tudatról, amelynek igazságérvényét és -egységét többnyire magától értetődőnek tartjuk; s amely szerint mindennapi cselekvéseinket, nagyrészt öntudatlanul, végezzük. E tudat tartalma — Köpeczi pontosan fejt ki —, bár rendszerint más-más korokból, más-más szemléletmódokból, más-más tudatváltozatokból, megismerésfajtákból származik, tevődik össze, mégis mindig bizonyos szerkezetet alkot. Hamis és valóság-hű tudatelemek keverednek benne, de ezt rendszerint csak e tudattartalmak vizsgálói, elemzői érzékelik; bármennyire a hamis tudat mozzanataiból épüljön is föl ez a hiedelemvilág (amely ez esetben nem azonos azzal, amit a néprajz ért ezen a szón), többnyire mint reális ismeret jelenik meg birtoklójánál.

Köpeczi a nemzetek önmagukról és egymásról való örökletes hiedelmeinek bemutatásával, különösen a magyarságról való hiedelmek bemutatásával igazolja, mennyire résen kell lennie az értelemnek, hogy a hiedelmek világát állandóan kontroll alatt tarthassa, és sajátosságait

valódi lényegük szerint kezelhesse. Cselekvésünk, gondolkodásunk, érzelmvilágunk, önismeretünk csak ennek jegyében felel meg az ítélő, a mérlegelő, a belátó értelemnek, s nem követi ösztönösen a hiedelemvilág gyakran kusza ösztönzéseit.

Bevezetőjében Köpeczi Béla maga is fölhívja e kérdéskör fontosságára a figyelmet, s mi is úgy véljük, hogy a kötet talán itt nyújt a legtöbbet a közművelődés embereinek. E kiemelés mellett azonban hadd húzzunk még valamit alá: a szerző igazi tudósként mindig a maga „véleményeként”, „felfogásaként”, „következtetéseként” adja elő nézeteit és konklúzióit, nem a kinyilvánítás gesztusával és modorával. (Kossuth, 1983. 355 l. 60 Ft.)

N. G. B.

Szerkesztői üzenet

Egy budapesti szakszervezeti könyvtárosnak: Mi is olvastuk a *Munka* című folyóirat júniusi számában *Bányai János* cikkét, amely idézi *Marosán György* közelmúltban megjelent könyvének, a *Bizalminak* ezeket a mondatait: „Néha elgondolkozom egy statisztikai adaton, a magyar szakszervezeti mozgalomnak 150 millió kötet könyve van a könyvtárban, és próbálom elképzelni, hogy vajon a 150 millió könyvnek mennyi munkás olvasója van.” Mi szintén nem tudjuk, honnan származik a 150 millió kötet könyvről szóló adat. Az 1982. dec. 31-i állapot szerint ugyanis az 5430 szakszervezeti könyvtárban, illetve fiókkönyv-

tárban összesen „csak” 11 millió 206 ezer könyv állt a 609 ezer olvasó rendelkezésére, akik az elmúlt évben 10 millió 914 ezer kötetet kölcsönöztek. A könyvek száma tehát jócskán kevesebb a 150 millió kötetnél (a tanácsi és a szakszervezeti könyvtárak állománya együtt sem éri el a 45 milliót). Ami azonban a munkásolvasók könyvtárhasználatának elégtelen voltára utaló kétkedő megjegyzést illeti, az elégedetlenség jogos: a könyvtárügy érdekelt irányítói sem tartják elegendőnek a munkások számát és arányát az olvasók táborában — sem a szakszervezeti könyvtárakban, sem a tanácsok könyvtáraiban.